

<https://doi.org/10.37919/0201-419X-2023.99.10>

УДК 81.161.2'271.1:070

ЛЕКСЕМА ПОКАЗУВАТИ В ГАЗЕТНИХ ПУБЛІКАЦІЯХ

РІПЕЙ

Марія Володимирівна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри мови засобів масової інформації,

Львівський національний університет імені Івана Франка;

вул. Генерала Чупринки, 49,

Львів, 79044;

e-mail: maria-kr@ukr.net

ORCID: 0000-0001-6040-3539

Mariia

RIPEI,

PhD in Philology, Docent of the Department of Media Language, Ivan Franko National University of Lviv; 49, Chuprynky St., Lviv, 79044, Ukraine; e-mail: maria-kr@ukr.net

На матеріалі довідкової літератури проаналізовано вживання лексики «показувати» у журналістських текстах. Зазначено, що на позначення «виявляти що-небудь (перевіркою, дослідженням, обстеженням)», «свідчити про що-небудь, бути доказом чогось», «давати підставу для якого-небудь висновку» правильно вживати «визначати», «виявляти», «демонструвати», «засвідчувати», «з'ясовувати», «підтверджувати», «свідчити» тощо. Приклади наведено із щоденної всеукраїнської газети «День», що є одним з найпопулярніших видань у рейтингу загальнонаціональних медіа.

Ключові слова: лексема, мова газети, ненормативне слововживання, словник.

*Трудно вірити, щоб погану одіж
могла носити якась ідея гарна.*

Леся Українка

Журналістське слово повинно бути продуманим, доречним, точним. Науковці зауважують, що засоби масової інформації «повинні культивувати, поширювати норму й естетику мово-вираження і на рівні слова, і на рівні висловлення» [Соколова 2014: 135].

Як видно з газетних публікацій, журналісти часто вживають лексему «показувати», однак не завжди вона доречна в тому чи тому контексті. Зокрема в матеріалах щоденної всеукраїнської газети «День» виявляємо нормативне вживання лексеми «показувати». Наприклад, у таких значеннях (СУМ1 VII: 11; ВТССУС1: 1024):

- ‘давати можливість бачити, розглядати, роздивлятися кого-, що-небудь’: *Астрономи **показали** сліди «пилонів дияволів» на Марсі (17.03.2019); Польський дизайнер **показала**, як могли б виглядати руїни знакових пам’яток (27.03.2018); Останні кадри **показують** Херсонщину після підриву росіянами дамби Каховської ГЕС (21.06.2023);*
- ‘виявляти перед кимсь своє вміння робити що-небудь’: *На цьому турнірі гімнастка **показала** 2 нових вправи: з м’ячем та стрічкою (25.01.2016); Діти їхали **показати** свої уміння, набратись хороших вражень (01.12.2016);*
- ‘демонструвати кінофільм, давати спектакль’: *Перший раз кінофільм у Луцькій централізованій міській дитячій бібліотеці **показали** ще у 2013 році (05.10.2015); <...> було вирішено **показати** найкращі спектаклі в рамках однієї шоу-програми (07.02.2018); У Києві **показали** документальну стрічку про окупацію Криму (16.03.2019); Український фільм «Памфір» **покажуть** на платформі Netflix (05. 06.2023);*
- ‘робити, виконувати що-небудь з метою навчити когось; наочно навчати’: *Як правильно робити зарядку, кіровоградцям **показував** директор <...> Він **показав**, як за спортивними правилами розминати тіло щоранку (07.04.2016);*
- ‘давати для перегляду, ознайомлення, перевірки, оцінки і т. ін.’: *Хлопець дуже соромився розповідати про своє творіння, та, за порадою знайомого, все ж вирішив **показати** текст своїм друзям (06.03.2014);*
- ‘рухом, жестом, поглядом і т. ін. вказувати на кого-, що-небудь, привертаючи чийось увагу, пояснюючи щось’: *Почувши звинувачення, Євген чомусь заметушився і почав **показувати** на свою краватку й сорочку: «Щось*

*не видно, щоб мене купили!» (05.07.2002); Он там, через дорогу, те лихо сталося, – **показала** рукою жінка (13.07.2006); – Це мама, – **показує** Юрій Євгенович, – а ось поруч – я в матросці (22.05.2015).*

І в українських класиків читаємо: **Покажуй**, що ти купила? (М. Коцюбинський); **Покажуйте** мені перше всього вашу бібліотеку (Панас Мирний); Виїжджаючи з двору, він звелів Одарці поприбирати з стола і **показати** Василіні, як ходити коло самовара й де ховати посуд (І. Нечуй-Левицький); Повз гірлянди... проходили... на мить затримуючись біля дверей, щоб **показати** мандати; Свіжим дитячим личком усміхнувся хлопчик і **показав** очима на матір (Панас Мирний) (цит. за: СУМ-11 VII: 11). І у словнику Бориса Грінченка: «Сидимо в садку, він мені **показує**: “Дивись, яка вода чиста”... Ой там дівчина жито жала, дороженьку **показала**... А чому ж не зумію? – каже дівчина. – Раз мені **покажете**, паніматко, а другий і сама знатиму... Не плач, Катерино, не **покажуй** людям сльози» (Сл.Гр. III: 269).

Зазначимо, що у «Словнику мови Шевченка», «у якому зібрані <...> матеріали, необхідні <...> для розв’язання широкого кола питань, пов’язаних з практикою культурного життя» [СМШ I: XI], наведено: «Серце моє! Не плач, Катерино, Не **покажуй** людям сльози, Терпи до загибуні!; І... посилаю вам свій портрет, тільки, будьте ласкаві, не **покажуйте** портрет дівчатам, а то вони злякаються; Ще й чваниться, **показує** На чужу роботу!; Повести за віком, За німцями, недоріку, Сліпу каліку. Добре, ведіть, **покажуйте**, Нехай стара мати Навчається, як дітей тих Нових доглядати. **Покажуйте!**.. за науку, Не турбуйтеся, буде Материна добра плата; У нас тепер африканський актер, чудеса виробляє на сцені. Живого Шекспіра **показує**» [СМШ II: 103–104].

Як можемо зауважити, у вищенаведених реченнях із газетних публікацій є суб’єкт, який показує об’єкт. Зокрема, «моряк показує малюнки», «астрономи – сліди», «дизайнер – руїни», «гімнастка – вправи», «діти – уміння», «директор – зарядку», «хлопець – текст», «Євген – краватку й сорочку», «жінка – місце», «Юрій Євгенович – маму».

Однак чи можна вважати обгрунтованим вживання лексеми «показувати» у значенні ‘встановлювати що-небудь (перевіркою, дослідженням, обстеженням і т. ін.)’, ‘свідчити про що-небудь, бути доказом чогось; давати підставу для якого-небудь висновку’ (СУМ-11 VII: 11; ВТССУС1: 1024)? Наприклад, у реченнях: *Моніторинг **показав**, що 12 сайтів з цього списку блокують... (06.04.2019); <...> досвід SARS і MERS **показав**, що антитіла можуть зберігатися протягом 1–2 років після одужання (20.05.2020); <...> досвід **показує**, що для ефективного і довгострокового перемир’я найголовніше – це політична воля сторін... (10.04.2019); Перші аналізи **показали**, що на глибині від 27 до 30 метрів нижче дна океану ми виявили шар, спочатку сформований на суші, а не в океані (04.04.2020); Після повернення на сушу численні скани і мікроскопічний аналіз **показали**, що раніше на цій ділянці існував тропічний ліс (04.04.2020); <...> експрес-тест не **показав** психоактивних речовин в організмі (05.04.2019); А нове дослідження **показує**, що <...> (20.05.2020); Опитування, організоване брендом «Фокстрот», **показало**, що користувачі приймають рішення про покупку, ґрунтуючись на ціні <...>» (13.08.2020); Та й результати цього опитування **показують**, що аутсайтери не далеко відстали від лідерів (28.03.2018); Наші результати **показують**, що втрата смаку або запаху є ключовою ранньою попереджувальною ознакою (12.05.2020); Масштаб атак **показує** серйозний спротив антикорупційним реформам (08.12.2016); Попереднє розслідування **показало**, що високошвидкісному експресу було дано сигнал рухатися головною лінією колії (04.06.2023). Адже «моніторинг», «досвід», «аналізи», «скани і аналіз», «тест», «дослідження», «опитування», «результати», «масштаб», «розслідування», «обстеження» і под. не є суб’єктами, які би могли щось показувати, демонструвати.*

Пошуки влучного слова вимагають часу та додаткової енергії. Визначаючи правильність слововживання, автор чи редактор повинен «орієнтуватися на контекст. Заглибившись у фразу, а то й у ширший контекст, він визначає, чи на місці дане слово, чи влучно воно вжите, чи точно відображає авторську думку» [Григораш 1966: 59].

На нашу думку, у вищенаведених реченнях замість лексеми «показувати» варто вживати:

- «визначати» – ‘розкривати суть чого-небудь, характеризувати, формулювати, робити визначення’ (СУМ-11 I: 399); ‘розкривати суть чого-небудь; характеризувати, формулювати поняття про щось’ (СУМ-20: 317);
- «виявляти» – ‘перевіривши що-небудь, установлювати якийсь факт’ (СУМ-11 I: 547; СУМ-20: 395);
- «демонструвати» – ‘свідчити про що-небудь, показувати щось <...> наочно підтверджувати’ (СУМ-11 I: 240; СУМ-29: 731);
- «засвідчувати» – ‘повідомляючи про щось, підтверджувати правдивість, правильність чого-небудь <...> Бути, служити свідченням чого-небудь’ (СУМ-11 III: 302; СУМ-20: 1043);
- «з’ясовувати» – ‘досліджуючи, робити ясним, зрозумілим що-небудь <...> Визначати, встановлювати що-небудь на підставі певних відомостей, ознак і т. ін.’ (СУМ-11 III: 743; СУМ-20: 1206);
- «підтверджувати» – ‘доводити достовірність, істинність чого-небудь, підкріплюючи фактами, доказами і т. ін.’ (СУМ-11 VI: 513);
- «свідчити» – ‘стверджувати що-небудь <...> підтверджувати дійсність, істинність чого-, кого-небудь’ (СУМ I IX: 78) або інші відповідники, залежно від контексту [Ріпей 2008: 122].

Наприклад, *Юдихва виявила його капості перед Ксерксом* (Сл.Гр. I: 202); *Кілька годин телеграфні й телефонні розвідки з допомогою найскладнішого коду з’ясовували маршрути кур’єрів; Мовчазна могила нам не з’ясує, що діється в ній* (Леся Українка) (СУМ-11 III: 743); *Численні дослідження підтверджують сприятливий вплив антибіотиків на ріст телят, поросят, ягнят, бджіл; Справа в тому, що у Яновського після ліквідації Січі не лишилось ніяких офіційних паперів, що підтверджували б його належність до запорозького козацтва* (СУМ-11 VI: 513); *Ви [Л.О. Яновська] великий майстер у виборі сюжетів, про*

що **свідчать** хоч би прислані до альманаху оповідання й комедія (Михайло Коцюбинський) (СУМ-11 IX: 78); *Недоїдки свідчили*, що тут були люде... *Святеє писаніє свідчить-всвідчає* (Сл.Гр. IV: 107).

У наведених реченнях із газетних публікацій, на нашу думку, варто так писати: *Моніторинг виявив* (завдяки моніторингу з'ясували), що...; ...щорічний моніторинг **свідчить** (засвідчив), що...; ...як **виявило** опитування...; ...досвід SARS і MERS **свідчить** (засвідчив), що... дослідження **виявило**, що...; Перші аналізи **виявили**, що... скани і мікроскопічний аналіз **свідчать** (засвідчили), що... (скани і аналіз **виявили** (визначили) або на підставі сканів і аналізу з'ясували, дослідили, можна підсумувати, виснувати (висновувати), зробити висновок); ...експрес-тест не **виявив**...; ...аналізи, нарешті, **підтвердили**, що...; ...потрібно... більше досліджень, щоб **довести** (продемонструвати, підтвердити, переконати), чи буде це... ефективно...; ...Опитування... **виявило**, що... результати цього опитування **свідчать** (виявили), що... (на підставі опитування **виявили** (з'ясували) або на підставі результатів опитування можемо **зробити висновок** (виснувати (висновувати), дійти висновку); *Наші результати виявили*, що...; ...досвід **свідчить** (засвідчив), що...; ...масштаб атак **свідчить** (засвідчує) (демонструє)...; ...попереднє розслідування **виявило** (свідчить, засвідчило), що високошвидкісному експресу було дано сигнал рухатися головною лінією колії... Також треба писати – *Обстеження виявило* (підтвердило або **свідчить**), що він здоровий.

Отже, на позначення «виявляти що-небудь (перевіркою, дослідженням, обстеженням)», «свідчити про що-небудь, бути доказом чогось», «давати підставу для якого-небудь висновку» правильно вживати **визначати, виявляти, демонструвати, засвідчувати, з'ясовувати, підтверджувати, свідчити** тощо, а не лексему «показувати».

Точність слововживання є «запорукою доступності, естетичного впливу і дієвості газетного матеріалу» [Григораш 1966: 57]. З огляду на це кожне слово у журналістському тексті треба вживати «на своєму місці» [Колібаба 2006: 121].

Григораш Д.С. Теорія і практика редагування газети. Львів, 1966.
Колібаба Л. Сусідній чи сусідський? *Українська мова*. 2006. № 1.
С. 121.

Ріпей М.В. Ненормативні одиниці в журналістських текстах (на матеріалах газет «Високий Замок» та «Експрес»). *Вісник Луганського університету. Серія філологічна*. 2008. № 3. С. 118–124.

Соколова С., Бибик С. Українська мова в сучасних засобах масової комунікації: проблеми культури мови, стилістики та соціолінгвістики. *Українська мова*. 2014. № 2. С. 133–145.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ВТССУМ1 – Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ – Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007.

ВТССУМ2 – Великий тлумачний словник сучасної української мови. Кер. вид. проекту П.М. Мовчан, В.В. Німчук, В.Й. Клічак. Київ: Дніпро, 2009.

Сл.Гр. – Словарь української мови: у 4 т. Упор. Б. Грінченко. Київ: Вид-во Академії наук УРСР, 1958. URL: <http://hrinchenko.com/slovar/znachenie-slova/42425-pokazuvaty.html#>

СМШ – Словник мови Шевченка: у 2 т. Київ: Наукова думка, 1964. URL: http://litopys.org.ua/pdf/slovyuk_movy_shevchenka_2.pdf

СУМ-11 – Словник української мови: в 11 т. Київ: Наукова думка, 1970–1980.

СУМ-20 – Словник української мови online. URL: <https://services.ulif.org.ua>

REFERENCES

Hryhorash, D.S. (1966). Theory and practice of newspaper editing. Lviv (in Ukr.).

Kolibaba, L. (2006). Neighbor or neighbor? *Ukrainska mova*, 1, 121 (in Ukr.).

Ripei, M.V. (2008). Non-normative units in journalistic texts (On the materials of the newspapers “Vysokyi Zamok” and “Express”). *Visnyk Luhanskoho universytetu. Serii filolohichna*, 3, 118–124 (in Ukr.).

Sokolova, S., Bybyk, S. (2014). Ukrainian language in modern mass media: Problems of language culture, stylistics and sociolinguistics. *Ukrainska mova*, 2, 133–145 (in Ukr.).

LEGEND

BTCCYM1 – Busel, V.T. (Ed.). (2007). Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language and heads. Kyiv – Irpin: VTF “Perun” (in Ukr.).

BTCCYM2 – Movchan, P.M., Nimchuk, V.V., Klichak, V.Y. (Eds.). (2009). Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language. Kyiv: Dnipro (in Ukr.).

Сл.Гр. – Hrinchenko, B. (Ed.). (1958). Dictionary of the Ukrainian language: in 4 vol. Publishing House of the Academy of Sciences of the USSR. URL: <http://hrinchenko.com/slovar/znachenie-slova/42425-pokazuvaty.html#> (in Ukr.).

СМШ – Dictionary of Shevchenko’s language: in 2 vol. (1964). Kyiv: Naukova Dumka. URL: http://litopys.org.ua/pdf/slovnyk_movy_shevchenka_2.pdf (in Ukr.).

СУМ-11 – The Ukrainian language dictionary: in 11 vol. (1970–1980). Kyiv (in Ukr.).

СУМ-20 – Dictionary of the Ukrainian Language online. URL: <https://services.ulif.org.ua> (in Ukr.).

Статтю отримано 23.10.2023

Mariia Ripei

LEXEM “SHOW” IN NEWSPAPER PUBLICATIONS

In this article authors take into consideration usage of the verb “show” in journalistic materials on the basis of reference literature and their own editorial experience. The article focuses on explanation of the meaning of these word in “A great Ukraine dictionary of the modern usage” (compiler and main editor V.T. Busel). Materials for analysis are selected from the Ukrainian national daily newspaper “The Day”. “Russian-Ukrainian dictionary in three tomes”, “Dictionary of synonyms of the Ukrainian language”, “Dictionary of Shevchenko’s language” and “A great Ukraine dictionary of the modern usage” (executives of the publishing project P.M. Movchan, V.V. Nimchuk, V.Y. Klichak) were used for analysis. Examples are provided with Ukrainian dictionary in eleven tomes and Dictionary of the Ukrainian language (emphasis. with add. vlas. material B. Hrinchenko).

It is stated that it is correct to use the verb “show” in the meanings “to give the opportunity to see, consider, look at someone or something”; “Show someone your ability to do something”; “Show a movie, give a play”; “To do something to teach someone; to teach visually”; “Give for review, review, verification, evaluation, etc.”; “Make visible someone, something, opening, illuminating, etc.”; “Movement, gesture, gaze, etc. to point at someone or something, attracting someone’s attention, explaining something”.

However, to use “show” in the sense of “to establish something (inspection, research, survey, etc.) ... To testify about something, to be proof of something; give grounds for any conclusion” is considered a lexical error.

It is noted that the designation “to detect something (inspection, research, survey)”; “To testify about something, to be proof of something”; “Give grounds for any conclusion” to use correctly “discover”, “determine”, “find out”, “testify”, “confirm”, “demonstrate”, etc., and not the lexem “show”.

Key words: lexem, newspaper materials, non-normative use, dictionaries.